

El sentit comú, el sentit sobrenatural i el sentit de l'humor de Josepmaria Escrivà de Balaguer

Heliodoro Dols

Arquitecte

Amb motiu de l'encàrrec de projectar el que seria el Santuari de Torreciutat vaig estar reunit en dues ocasions a Roma amb Mons. Josepmaria Escrivà de Balaguer, una el juny de 1967 i l'altra el setembre de 1971. Van ser dues reunions informals en les quals tothora no volia imposar-me res per tal de respectar del tot la meua llibertat en projectar Torreciutat. Em va dir que deixava llibèrrims de fer el que els semblés, als qui dirigien la construcció del nou santuari, i els va agrair molt que en el primer fulletó de Torreciutat que van editar no s'esmentés els d'una banda i l'altra de la guerra civil i que, en aquella època, s'hagués amagat la Mare de Déu.

De les converses d'aquells dies no puc extreure'n conclusions ni opinions estètiques, o arquitectòniques seves. Com a resum només puc recordar el seu gran sentit comú, el sentit sobrenatural i el gran sentit de l'humor. Però davant la perspectiva del centenari intentaré fixar alguns records que per a mi, més enllà de l'exercici professional, van suposar veritables, vitals i alegres ensenyaments.

Llibertat

El fet que els records no tinguessin uns perfils definits té el seu sentit perquè Escrivà de Balaguer era tan conscient del que era l'Opus Dei, aquesta *organització desorganitzada*, que trencava tots els motlles que poguessin *encotillar* qualsevol fill seu. Ni tan sols en qüestions teològiques hi havia d'haver una escola teològica, diguem que defensada o difosa per l'Opus Dei. Cadascun

dels seus fills i, naturalment, dels col·laboradors i amics que es beneficiaven de l'esperit de l'Opus Dei, podia investigar per on volgués i com volgués, sempre que no estigués en contraposició amb el Magisteri de l'Església.

Encara menys hi podria haver un corrent artístic defensat per l'Opus Dei o una arquitectura pròpia de l'Opus Dei: cada artista podria crear seguint el camí que més es compenetrés amb la seva manera de pensar i de fer. Perquè a Josepmaria Escrivà només li interessava que es duqués a terme amb oració, amb esperit d'humilitat, amb afany de servei, amb optimisme, que pogués *ser camí per a l'encontre dels homes amb Crist*.

En els anys corresponents a l'etapa fundacional de l'Opus Dei, l'arquitectura no tenia un camí clar. Després de l'estil internacional de funcionalitat i racionalitat extremes, amb un respecte pels materials i un menyspreu complet a qualsevol adorn o motllura superficial, es va llançar vers un postmodernisme, reacció clara d'aquella senzillesa, en què volgué alliberar-se d'aquell racionalisme, no tornant a un ordre o estil clàssic, sinó a emprar-lo arbitràriament, per superar també qualsevol esclavatge que li pogués proporcionar el classicisme. Més tard desembocà en el deconstructivisme, trencant amb la raó de ser de l'arquitectura de tots els temps -que sempre havia sorgit de la utilització d'uns materials que li havien anat marcant la forma i el bon tarannà de l'arquitectura- desafiant la verticalitat de la gravetat i trencant en planta amb l'angle recte i amb qualsevol forma geomètrica preestablerta.

Ara, a través d'un minimalisme, de vegades car, però lògic, sembla que l'arquitectura ha entrat per uns camins més clars, senzills i perennes. En tot aquest trajecte hi ha hagut excessos arquitectònics que igual que a les altres arts, ens ha dut a obres efímeres, passatgeres, en les quals a voltes sembla que ha prevalgut l'afany de ser original més que el de ser conseqüent, buscar l'aplaudiment més que la bellesa i per tant creant, de vegades, una arquitectura superficial.

Solidesa

Per això, en les meves trobades amb ell, Mons. Josepmaria Escrivà no podia ni volia seguir les batzegades per on tirava l'art i en parlar de Torreciutat em digué que volia solucions modernes però que s'inspiressin en l'Aragó. Precisament les tendències arquitectòniques d'aquell moment, ens duïen a mirar que l'arquitectura racionalista i universal fos menys universal i estigués més arrelada a la terra, que un edifici fos el resultat lògic del lloc on es trobava, però no copiant o mimetitzant l'arquitectura existent. I el fundador de l'Opus Dei em va dir que no se m'acudís fer el *Poble Espanyol* (Barcelona).

Tenia un gran sentit de la construcció i no volia arquitectures efímeres el manteniment de les quals pugés massa. Em deia que els materials haurien de ser forts i definitius, que els baixants fossin vistos, com a solució millor per si s'embussaven, i recordo que em digué que projectés una bona galeria de serveis, per on es pogués anar dret i no ajupit.

Cal entendre que Josepmaria Escrivà no criticava l'arquitectura efímera, però no la podia voler per a un Santuari a la Mare de Déu que havia de durar segles i que no li convenien despeses excessives de manteniment. Li podia preocupar la bellesa però en això no podia influir: i, com a bon promotor, li preocupaven les persones que hi viurien, és a dir la funcionalitat d'aquells edificis.

Funcionalitat

Tenia afany perquè l'administració que hauria de mantenir els edificis, la neteja, el menjar, la roba, etc. pogués arribar a tot arreu sense interferències dels qui emprarien les diverses dependències i em va dir que posés les cavalleries, galeries, arcs... que calgués. S'hi pot anar -em digué- per terra, mar i aire, però hi han d'arribar. M'aconsellà de projectar tota mena de màquines per als qui portessin aquest manteniment, perquè com més temps s'estalviessin, més temps tindrien per a la vida de pietat i apostòlica.

I aquella galeria per on van totes les instal·lacions -com que Mons. Escrivà la volia tan alta- va servir perquè les persones que treballen en l'administració poguessin arribar a tots els edificis per sota, i per mitjà d'ascensor a totes les plantes, per poder netejar i portar llençols, roba, etc. Fou motiu perquè algú digués que s'havien fet uns soterranis on es desarien els tresors de l'Opus Dei: els pobres tresors són clavegueres. Fins i tot van arribar a dir que un submarí hi accedia per sota.

Podria dir que l'amoïnava que tot estigués pensat, que no hi hagués improvisacions. Comentant la urbanització exterior, em parlà de bona il·luminació, fonts per beure aigua natural potable (no aigües miraculoses) i la col·locació de caixonets d'almoines per ajudar al manteniment de tot plegat. També parlà dels rètols de senyalització, que fossin dignes, i totes les indicacions fetes de manera positiva, perquè el "no" porta a fer que "sí": no li agradaven les prohibicions. També va esmentar les papereres, les espelmes amb autoservei, els altaveus exteriors i que a l'esplanada hi hauria d'haver una còpia de la imatge de la Mare de Déu de Torreciutat, però de metall, perquè no es malmetés a l'aire lliure, i parlant que estigués ben il·luminada, em comentà que -a la corona- no hi tingués bombetes.

Magnanimitat i austeritat

I si hem subratllat el seu interès per la durada dels edificis, així com per la seva funcionalitat, no podem ometre la seva magnanimitat. Ell solia dir, confiant plenament en la Providència divina: *se gasta lo que se deba, aunque se deba lo que se gasta*.

Sense voler, ho va eixamplar tot. Se sorprenia que no tingués projectada una esplanada -ningú no me l'havia demanada-, que el Santuari fos més petit que el de Lourdes i Fàtima, que els confessionaris només fossin deu o dotze... Em deia que ell no ho veuria, però que nosaltres sí. Que vindrien persones de molts països, que anéssim en compte perquè amb el temps no ens edificuessin una ciutat a tocar com a Lourdes.

En explicar-li que el Santuari es podria ampliar, no li va agradar que es fes a peces, sinó que es projectés definitiu. En definir-ne la mida, el grup promotor va témer que no fos esquifit i em demanà que l'ampliés amb unes galeries superiors. A Mons, Josepmaria Escrivà, li van semblar perilloses i m'insinuà que eliminés els grans esglaons lògics en els amfiteatres.

Jo havia previst uns quants confessionaris i en apujar-ne força la quantitat i dir-me que estiguessin aïllats del Santuari, li vaig proposar fer una cripta a sota de l'església, si bé haurien d'estar en més d'una capella perquè hauria de posar pilars que aguantessin el paviment de l'església. Li va semblar molt bé que estiguessin a part per evitar la remor i el desordre en anar-se a confessar i, en canvi, contribuir al recolliment necessari dels fidels. Em digué que volia que *matessin de confessar* els seus fills sacerdots i els qui els ajudessin.

I fou en comentar el presbiteri del Santuari, quan s'hi abocà amb més delicadesa. Parlant del retaule va dir que entrés pels ulls, que fos una lliçó de catecisme -sabent que Jesucrist és Déu i Home i això, a ell, l'acostava a Déu- que ho entenguessin tota mena de persones. I aquí, Mons. Escrivà recalcava la diferència entre art litúrgic i art profà davant la separació actual entre artista i societat.

Fou seva la idea de fer un retaule aragonès amb l'òcul eucarístic. No li agradava fer una església gran dedicada a la Mare de Déu, -i cal esmentar que no volia que ningú el guanyés en amor a Maria-, i deixar el Senyor en un racó.

Li agradava que el Senyor presidís tota l'església: *Li farem amb la nostra pobresa i amb l'amor de tots, un bon tron en el sagrari ric i, subratllant-ho, acompanyat, que ha de presidir des de dalt del retaule de l'Església totes les activitats apostòliques que entre aquells penyals aragonesos es realitzin, a honra de la seva Mare, per bé de totes les ànimes i per al servei de l'Església Santa.*

I així com que constantment m'havia parlat de no fer res de luxós, de no emprar materials cars i fer uns edificis sobris, m'insistí que l'altar no fos ronyós, que fos ric en la mesura que es pogués. Em va dir moltes més coses, perquè ell no volia parlar d'arquitectura sinó del que duia al cor, de les gràcies que esperava que el Senyor voldria fer als qui acudissin a la seva Mare Beneïda davant d'aquella petita imatge tan venerada de segles: miracles espirituals que passen amagats sense que se'n puguin fer estadístiques; si la Mare de Déu en volia fer d'altres, a ell no li semblarien pas més grans.

Ell no podia marcar-nos pautes estètiques en l'arquitectura actual, precisament per la llibertat que teníem, i això que al principi de l'Obra, l'havia de fer amb *quatre manefles*, i encara que entre ells hi hagués algun bon arquitecte li podrien fer un *patafi* enorme en aquelles circumstàncies en què l'arquitectura no sabia per on tirava. Sàviament, en qualsevol país i en qualsevol circumstància, qui ho havia de decidir serien uns grups promotors, que com qualsevol propietat per a un arquitecte, no solament cercaven els diners per als edificis, sinó que eren els qui marcaven la pauta del que volien o necessitaven.

Vaig viatjar per tota Osca mirant d'assimilar-ne l'arquitectura, vaig parlar amb el Fundador volent compenetrar-me amb totes les seves idees i em vaig defensar com vaig poder del grup promotor que era el que aconseguia els diners i el que podia exigir, tractant també de secundar les seves indicacions. I al final va sortir Torreciutat.

Humilitat i servei

Però penso que si volgués resumir, d'entre tot el missatge que el Fundador llegà a l'esperit de l'Opus Dei, quina influència podria ser positiva per a un artista o arquitecte que l'ajudés en la seva obra de creació, seria la de sentir-se fill de Déu, participant amb el tarannà humà en l'obra de la creació. L'artista col·labora en la perfecció del món amb el seu art, desenvolupant les potencialitats que Déu Pare li ha atorgat per a embellir-lo. És com si Déu volgués necessitar de la col·laboració de l'artista per afegir aquesta aportació estètica a l'obra de la creació. L'artista és un col·laborador de Déu i si té consciència del voler del seu Pare-Déu no solament participa de l'obra creadora, sinó també redemptora i, amb l'obra d'art, l'artista o l'arquitecte serveix Déu i tota la humanitat.

En l'artista ha de predominar la capacitat de servei, més que la d'orgull, no ha de buscar l'autocomplaença, l'ambició o la supèrbia, perquè l'artista, més que ningú, té la constant temptació de la serp a Adam i Eva: *Sereu com déus*. I si Mons. Josepmaria Escrivà ens ha parlat d'aquesta santificació del treball, amb més raó l'obra de l'artista que

es crea per a glòria de Déu i per a servei dels homes, servirà perquè no solament l'artista, sinó també els qui contemplen la seva obra, trobin Déu.

L'artista és com un instrument del Senyor per tal de perfeccionar amb Ell l'obra creadora. És un cooperador seu. Un cooperador a les palpentes si no té fe, però que haurà d'actuar com qui en té, no perquè l'admirin sinó per servir els altres. Però si té fe, aquesta cooperació assoleix una quarta dimensió perquè no és solament per servir els altres, sinó per donar més glòria a Déu.

L'obra d'art en mans de l'artista és com els bous o moltons que sacrificaven els israelites a Déu: animals creats per Déu, que l'amo al qual pertanyien oferia al seu Creador. De la mateixa forma l'Esperit Sant informa l'artista en la seva obra i li dóna aquesta dignitat de poder ser oferta a Déu. Josepmaria Escrivà ho deia així: *No podem oferir al Senyor res que, dins de les pobres limitacions humanes, no sigui perfecte, irrepresable, efectuat atentament també en els detalls mínims: Déu no accepta matusseries.* L'Escriptura Santa ens amonesta: *No presentareu res defectuós, ja que no seria digne d'Ell.* Per això, el treball de cadascú, la labor que ocupa el jorn i les energies, ha de ser una ofrena digna per al Creador, *operatio Dei.*

treball de Déu i per a Déu: en una paraula, una feina enllestida, impecable.

I aquella obra d'art a més ha d'apropar els altres a Déu perquè, en parlar de la creació, sant Pau deia als Romans que les *perfeccions invisibles de Déu: el seu poder etern i la seva divinitat, s'han fet visibles a la intel·ligència, després de la creació del món, a través de les coses creades.* També a través d'aquesta capacitat que Déu ha donat a l'artista, l'obra que surt de les seves mans ha de transparar l'esperit de Crist.

Per això Mons. Escrivà de Balaguer, quan veié Torreciutat acabada, un mes abans d'anar al cel, després de dir-me que li havia agradat, perquè no em pogués entrar la vanitat del que havia fet, tot baixant amb ell a l'ermita, i veure aquell desordre i caos dels volums dels edificis, em va dir que jo no havia fet res més que llençar uns totxos i on caigueren havien construït.

Gairebé en el centenari del primer pelegrinatge de Josepmaria Escrivà quan tenia dos anys, avui la seva imatge resant davant el retaule acull els milers de persones que hi arriben i els acompanyarà com intercessor especialíssim en aquell moment perquè es produeixin en les seves ànimes aquells miracles d'alegria i pau amb els quals ell volia omplir el món sencer.